

„Teológia“ (kalám), „ortodoxia“ a filozofia (falsafa)

pramene:

- IBN HAZM, *Holubičí náhrdelník*, Bratislava, Slovenský spisovateľ, 1984.
 IBN CHALDÚN, *Čas království a říší. Mukaddima*, Praha, Odeon, 1972.
 IBN SÍNÁ, Abú Alí, *Kniha definic*, Praha, SNPL, 1954.
 IBN SÍNÁ, Abú Alí, *Z díla*, Praha, SNKLHU, 1957.
 IBN TUFAJL, Abú Bakr, *Živý, syn Dbícího*, Praha, SNKLHU, 1957.
 AL-GHAZZÁLÍ, Abú Hámid Muhammad, *Zachránce bloudícího*, Praha, Vyšehrad, 2005.
 KHALIDI, Muhammad Ali (ed.), *Medieval Islamic Philosophical Writings*, Cambridge – New York, Cambridge University Press, 2005.
 MCGINNIS, Jon & REISMAN, David C. (eds.), *Classical Arabic Philosophy: An Anthology of Sources*, Indianapolis – Cambridge, Hackett Publishing Company, 2007.

literatúra:

- ADAMSON, Peter & TAYLOR, Richard C. (eds.), *The Cambridge Companion to Arabic Philosophy*, New York, Cambridge University Press, 2005.
 GROFF, Peter S. & LEAMAN, Oliver, *Islamic Philosophy A-Z*, Edinburgh, Edinburgh University Press, 2007.
Judaismus, křesťanství, islám, H. Pavlincová & B. Horyna (eds.), Olomouc, Nakladatelství Olomouc, 2003.
 LEAMAN, Oliver, *An Introduction to Classical Islamic Philosophy*, Cambridge – New York, Cambridge University Press, 2004.
 MCGINNIS, Jon & REISMAN, David C. (eds.), *Interpreting Avicenna: Science and Philosophy in Medieval Islam*, Leiden – Boston, Brill, 2004.
 NASR, Seyyed Hossein, *Islamic Philosophy from its Origin to the Present: Philosophy in the Land of Prophecy*, New York, State University of New York Press, 2006.
 NASR, Seyyed Hossein & LEAMAN, Oliver (eds.), *History of Islamic Philosophy*, London – London - New York, Routledge, 1996.
 WALZER, Richard, *Greek into Arabic. Essays on Islamic Philosophy*, Cambridge - London, Harvard University Press, 1962.
 WATT, W. Montgomery, *Islamic Philosophy and Theology: An Extended Survey*, Edinburgh, Edinburgh University Press, 1985.
 WINTER, Tim (ed.), *The Cambridge Companion to Classical Islamic Theology*, Cambridge – New York, Cambridge University Press, 2008.
 WOLFSON, Harry Austryn, *The Philosophy of the Kalam*, Cambridge, Harvard University Press, 1976.

Islámska typológia vedy (‘ilm):

I. „arabské“ (koránske, tradované) vedy:

tafsír, *‘ilm al-hadíth*, jazykoveda (predovšetkým arabčiny v rátane recitácie či kaligrafie), *kalám*, islámske právo a pod.

II. „cudzie“ (grécke) vedy:

filozofia (logika, etika a pod.), spoločenské vedy, prírodné vedy (matematika, astronómia, fyzika, chémia a alchymia a pod.), lekárske vedy a pod.

Dedičstvo antiky a islám, preklady a prekladateľské školy (Ibn al-Humajn a iní), „grécke vedy a filozofia (Platón – al-Flatún, Aristoteles – Aristú, „veľký majster“, novoplatonici). Ťažisko vedy je na muslimskom východe (*al-Mašriq*), mnohí vedci sú Peržania, no jazykom vedy je arabčina. Na muslimský západ (*al-Maghrib*) sa dostáva len zlomok.

Európa preberá výsledky grécko-muslimskej vedy najmä v *al-Andalus* (Sevilla, Salamanca a pod.) a na Sicílii (Roger II.). „Arabská móda“ na západe (Pierre Abélard).

kalám

(„hovor“, „diskusia“; *kalám Alláh*) je muslimský typ scholastickej teológie; *mutakallim* („ten čo diskutuje“)

Formovanie a upevnenie rannej „ortodoxie“ a filozofické smery: stret alebo koexistencia? Súčasné dogmatické zásady islámu sa vytvorili počas debát v rámci *kalámu*, sú ich syntézou.

filozofia (arab. *falsafa*) – na základe „gréckych“ vied, filozof-polyhistor

východ:

Mu[‘]tazila („tí, čo sa oddelili“),

8.-9. stor., juh Iraku najmä Basra, filozofická škola, prvé hnutie *kalámu*, za kalifa al-Ma’ múna oficiálna štátna doktrína. Vychádza zo smeru qadaríje (*qadaríja* vs. *džabríja*)

Wásila b. ‘Atá’ (zomr. 748)

Amr b. ‘Ubajd (zomr. 762)

Ibráhím an-Nazzám (zomr. 850)

Hlavné zásady učenia *mu[‘]tazily*:

- 1.) Boh je nezávislý na čase a priestore a nemá žiadne antropomorfné atribúty, z čoho vyplýva aj to, že
- 2.) Korán je stvorený
- 3.) Boh je spravodlivý (‘*adl*) preto človek má absolútnu slobodnú vôľu, a
- 4.) eschatologická dimenzia toho, teda dobre bude obmenené a zle potrestané na konci sveta
- 5.) vinníci sa nachádzajú v „stave medzi dvoma stanicami“ medzi vierou (*ímán*) a nevierou (*kufír*)
- 6.) človek by mal v komunite aktívne „konať dobro a vyhýbať sa zlu“

al-Kindí, Abú Júsuf Ja‘kúb b. Isháq (zomr. 873)

prvý muslimský významný filozof. „filozof arabov“, astrológ, matematik, hudobník, lekár, chemik, prekladateľ.

Autor komentárov k Aristotelovým spisom a diel z oblasti optiky, medicíny, psychológie, meteorológie a politiky. Napísal vyše 250 diel, z ktorých sa väčšina nezachovala.

Kládol zvláštny dôraz na metodologickú stránku pestovania filozofie a na úlohu rozumu (‘*aql*) v ľudskom poznaní a obohatil arabské myslenie predovšetkým o encyklopedické vedomosti z aristotelovskej filozofie.

Vychádzal z idey všeobecnej príčinnej súvislosti. Každá vec, ak ju dokonale pochopíme, nám umožní poznať v nej ako v zrkadle celý vesmír.

Zdôrazňoval zmyslovú a rozumovú stránku v ľudskom poznaní. Tvrdil, že filozofia je matka vied. Človek sa podľa al-Kindího stane dokonalejším, pokiaľ pozná pravdu.

al-Fárábí, Abú Nasr Muhammad (zomr. 950)

perzsko-turecký filozof, predstaviteľ islamského aristotelizmu a zakladateľ novoplatónskej islamskej filozofie, jeden z najväčších filozofov a vedcov svojich čias. Napísal mnohé komentáre k dielam Aristotela a Platóna. Chcel vybudovať filozofický systém vychádzajúci z filozofie emanácie v duchu novoplatonizmu.

V diele *Ideálne mesto (al-Madína al-fádila)* vytvoril utopistickú predstavu islámskeho štátu na čele s kalifom-filozofom.

Bratia čistoty (*Ichwán as-safá' wa chullán al-wafá'*; Bratia čistoty a verní priatelia)

9.-11. stor., predstavitelia islamského novoplatonizmu v rámci arabskej filozofie, ktorí pôsobili v Basre ako tajný spolok. Pestovali prírodnú filozofiu v novoplatónskom duchu. Dielo *Rasá'il al-ichwán as-safá'* - 51 filozofických pojednaní.

Ibn Síná, Abú 'Alí al-Husajn b. 'Abdalláh (zomr. 1037)

perzský filozof, lekár, prírodovedec, politik a básnik.

Uskutočnil úplnú recepciu aristotelizmu v arabskej filozofii, nadväzuje na aristotelovskú a novoplatónsku tradíciu. Rozvinul tzv. **iluminačná teória**: spojuje v ňom predstavu o Bohu ako Bytí s nutnou existenciou (*wádžib al-wudžúd*), preto hmota (hmotný svet) je večná a je príčinou rozmanitosti jednotlivých vecí (je princípom individuácie), avšak svet ako večné trvanie v čase je podmienený večným Bohom, ktorý jestvuje mimo času. Božská činnosť je myslenie boha o sebe samom: toto sebauvedomovanie si boha je počiatkom všetkého bytia. Ľudskú dušu chápe Ibn Síná ako substanciálnu formu tela, ktorá je nehmotná a nesmrteľná. Ibn Síná uznáva posmrtný život iba v čisto duševnom, no nie vo fyzickom zmysle; odmieta vzkriesenie tela.

Napísal mnoho diel, jeho lekárska príručka (*al-Qánún fí 't-tibb*) je najpreslávenejšia.

IBN SÍNÁ, Abú Alí, *Kniha definíc*, Praha, SNPL, 1954.

IBN SÍNÁ, Abú Alí, *Z díla*, Praha, SNKLHU, 1957.

západ:

Ibn Hazm, Abú Muhammad 'Alí b. Ahmad b. Sa'íd (zomr. 1064)

Pôsobil a žil v *al-Andalus*. Filozof. Venoval sa predovšetkým formálnej logike a filozofii jazyka

IBN HAZM, *Holubičí náhrdelník*, Bratislava, Slovenský spisovateľ, 1984.

Ibn Bádždža, Abú Bakr Muhammad b. as-Sájigh (zomr. 1138)

Pôsobil a žil v *al-Andalus*. Filozof, lekár, astronóm, autor početných logických a psychologických traktátov a komentárov k Aristotelovým prírodovedným spisom. Hlavnú úlohu filozofie videl v tom že by mal slúžiť ako individuálny nástroj vnútorného osvietenia.

Ibn Tufajl, Abú Bakr Muhammad b. Abd al-Málik b. Muhammad (zomr. 1105)

Pôsobil a žil v *al-Andalus* a v Maroku. Lekár, matematik, filozof a básnik.

Autorom filozofického románu **Živý, syn Bdiaceho** (*Hajj ibn Jaqzán*) o mužovi, ktorý vyrastá a žije na pustom ostrove a racionálnym uvažovaním a experimentálnou skúsenosťou

sa mu podarí dostať sa k monoteizmu, no konfrontovaný s realitou ľudskej spoločnosti je potom sklamaný a vráti sa na svoj ostrov. Podľa Ibn Tufajla osamelosť filozofa je predpokladom dosiahnutia osvetľujúceho poznania.

IBN TUFAJL, Abú Bakr, *Živý, syn Dbíciho*, Praha, SNKLHU, 1957.

Ibn Rušd, Abú al-Walíd Muhammad b. Ahmad b. Muhammad (zomr. 1198)

Pôsobil a žil v *al-Andalus* a v Maroku. Filozof, lekár, matematik, fyzik a najmä „Komentátor“ – najvýznamnejší muslimský vykladač Aristotela. Rozdelil poznanie na vieru, teológiu a filozofiu, pričom podľa neho len filozofia dospeje k čistej pravde, dodáva však, že toto poznanie nie je dostupné každému a ľudia sa zväčša musia uspokojiť s vierou, ktorá je nižším, pasívnym stupňom poznania.

Hmotu a pohyb považoval – v duchu Aristotela – za večné, nestvorené rovnako ako Boha.

Boh a hmota sú dve večné, rovnako nezávislé príčiny

Dušu človeka spájal s telom, pričom popieral jej nesmrteľnosť. Tvrdil, že individuálna duša je smrteľná a niet posmrtného života.

Hľadajúci kompromis rozumu a viery, filozofie a teológie, našiel riešenie vo dvoch odlišných, na sebe nezávislých cestách k pravde.

Významné diela: krátke, stredné a dlhé **komentáre k Aristotelovi** (skoro všetkým jeho spisom), **Vyvrátenie vyvrátenia** (*Taháfut at-taháfut*) – reakcie na al-Ghazzálího.

„Ortodoxia“ a kalám

al-Aš'arí, Abú 'l-Hasan °Alí b. Ismá'íl (zomr. 936)

Žil a pôsobil v Iraku najmä v Bagdade, vystupoval proti *mu'tazile*, zaslúžil sa vo vytvorení hlavných dogiem neskoršej ortodoxie. Tento proces poznáme aj ako „aš'ariovskú reformu“.

al-Máturídí, Abú Mansúr (zomr. 944)

Žil a pôsobil v Samarkande, jeden z predstaviteľov rannej „ortodoxie“ a jej reformy.

al-Ghazzálí, Abú Hámid Muhammad b. Muhammad (zomr. 1111)

Perzský náboženský znalec a mystik. Najväčší predstaviteľ vrcholnej ortodoxie. Pôsobil na prestížnej bagdadskej an-Nizámíja (Nizám al-Mulk), no v r. 1095 sa dostal do duševnej krízy, zanechal svoju kariéru profesora a 10 rokov žil a ku putujúci mystik (Damask, Jeruzalem, Hebron, Mekka, Medína, Hamadán, Tús), na sklonku života vydal svoje autobiografické dielo.

Oživenie náboženských vied (*Ihjá' ulúm ad-dín*)

Vyvrátenie filozofov (*Taháfut al-falásifa*)

Rovnováha vo viere (*Iktisád fí 'l-i'tikád*)

AL-GHAZZÁLÍ, Abú Hámid Muhammad, *Zachránce bloudícího*, Praha, Vyšehrad, 2005.

ar-Rází, Fachr ad-Dín (zomr. 1209)

Ibn Tajmíja, Taqí ad-Dín Ahmad (zomr. 1328)

Ibn Chaldún, Abú Zajd °Abd ar-Rahmán b. Muḥammad (zomr. 1406)

IBN CHALDÚN, *Čas království a říší. Mukaddima*, Praha, Odeon, 1972.

Ďalšie vedecké disciplíny:

lekárske vedy (výrazné poznatky z anatómie, napr. oka, operácie),
 chémia (destilačný proces, alkimia),
 fyzika (optické vedy, šošovky, mechanika),
 astronómia (astroláb a pod.),
 matematika (“arabské” číslice, koncepcia nuly, geometria),
 geografia (cestopisy, mapy) a pod.

„Islamizácia vedy“

Projekt „islamizácia vedy“ sa vo svojej prvej fáze sa prejavila predovšetkým v potrebe dekolonizácie vedy.

Formulovala sa postupne od druhej poloviny 70. rokov najmä so siliacim sa diškurzom o orientalizme vyvolaným knihou palestínsko-amerického intelektuála, „sekulárneho“ kresťana, Edwarda W. Saída (1935-2003) *Orientalism* (1976).

Druhá fáza projektu prebiehala od začiatku 80. rokov a popri kritike koloniálnej západnej vedy sa pokúsila aj o ponúknutie islámskej alternatívy, alternatívnej metodiky a pracovného plánu pre islamizáciu vedy a vedenia.

Ismá'íl R. **al-Fáqúqí** (1922-1987)

palestínsko-americký intelektuál

Islamization of Knowledge: General Principles and Workplan (1982)

Časopis: *American Journal of Islamic Social Sciences* (1984-)